

BŪDINGESNĖS RAMAŠKONIŲ TARMĖS YPATYBĖS¹

J. ŠUKYS

Ramaškónys — pats lietuviškiausias kaimas vienos lietuvių gyvenamos salelės, esančios Baltarusijos TSR teritorijoje ir užimančios rytinę Varanavo (Balatnės²) rajono dalį. Vakarinėje Varanavo rajono dalyje (apie Nevašiūs) ir ypač Ródūnios rajone lietuviškai kalbančių kaimų yra ir daugiau. Nuo Ramaškonių apie 8 km į šiaurę yra Lietuvos TSR siena, rytuose jie ribojasi su Dievėniškių apylinkėmis. Pačioje Ramaškonių salelėje lietuviškai kalbančių ir suprantančių žmonių galima rasti keliolikoje kaimų maždaug 12—15 km ilgio (iš šiaurės į pietus) ir 6—8 km pločio (iš vakarų į rytus) plote. Daugiausia jų yra Ramaškonių, Tūsamonių, Dainavės, Stanišių, Bieliūnų, Bilių kaimuose. Vietos gyventojų tvirtinimu, prieš kokius 50 metų lietuvių kalba čia buvo vyraujanti („dzi-das „senelis“ *taī nemokėj gūdiškai pūsės žōdzo pasakti*“). Tačiau dabar ir šiuose kaimuose lietuvių kalba nebėra kasdieninė. Šeimų, kurics lietuviškai kalbasi namie, maža, nors beveik visi vietiniai šių kaimų gyventojai, vyresni kaip 30 metų, moka ar bent supranta lietuviškai. Lietuvių kalba šiuo metu aprašomojoje saloje nebegali būti pilnavertė bendravimo priemonė, nes labai sustiprėjo žmonių tarpusavio ryšiai, padažnėjo mišrios vedybos, jaunimui plačiai atsivėrė mokyklų durys, plačiai pasklido spauda, radijas, o visa tai stiprina baltarusių kalbos įtaką. Tik bažnytkaimiuose ir buvusiuose dvaruose daugiau išsigalėjusi lenkų kalba, o šiaip buvę Varanavo rajono lietuviški kaimai šiuo metu kalba baltarusiškai.

Ramaškonių apylinkių tarmė nuodugniau pradėta tyrinėti tik tarybinio laikotarpiu, būtent, nuo 1952 m. Tais metais Lietuvių kalbos ir literatūros instituto suorganizuota dialektologinė ekspedicija, pabuvojusi keliuose aprašomos salos kaimuose, tame tarpe ir Ramaškonyse, užrašė dialektologinių tekstų ir atsakė į dalį „Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programos“ klausimų. Papildomos medžiagos surinko to paties instituto suorganizuota 1957 m. žvalgomoji dialektologinė ekspedicija. Tarmė buvo baigta tirti 1959 m. dialektologinės ekspedicijos metu. Šios ekspedicijos surinkta medžiaga, paties autoriaus daugiausia užrašyta iš Ramaškonių kaimo tarmės atstovų, straipsnyje ir bus remiamasi. Ankstyvesnių ekspedicijų surinktoji medžiaga nuo 1959 m. ekspedicijos medžiagos nesiskiria.

¹ Apie fonetines ir morfologines Ramaškonių tarmės ypatybes autoriaus skaityta 1959 m. dialektologinėje konferencijoje.

² Vietiniai lietuviškai kalbą gyventojai vietoje oficialaus vardo *Varanāvas* dažniausiai vartoja *Balatnā*.

Straipsnyje, naudojantis skirtuminiu metodu, bus aprašytos šios nykstančios tarmės būdingesnės fonetinės, morfologinės, sintaksinės ir leksinės ypatybės, nesigilinant į jų istorinę raidą ir į jų paplitimą kitose lietuvių kalbos tarmėse.

Fonetika

Vokalizmas. Vienas iš pirmiausia į akis krintančių Ramaškonių tarmės vokalizmo reiškinių yra dvibalsių *ie*, *uo* virtimas *i*, *u*. Nesvarbu, ar šie dvibalsiai kirčiuoti ar nekirčiuoti, tvirtapradžiai ar tvirtagaliai, žodžio kamiene ar gale, nesvarbu, ar žodis savas, ar skolinys, — vis tiek jaunesniųjų tarmės atstovų kalboje jie paprastai vienbalsinami, pvz.: *pt'nas*, *sv'tas*, *ki'ml*, *kl'ūnas*, *jū'kas*, *ku'dā-lis*. Vyresni kaip 50—60 metų tarmės atstovai, nors ir neaiškiai, dažnai ištaria ir antrąjį dvibalsio sandą, kurį tektų žymėti panašiai kaip žymima P. Arumos tekstuose iš Zietelos apylinkės³, pvz.: *Saveli'nė* (pavardė), *ni'kas*, *dzi'vūlis*, *dū-na*, *pi'mūo*, *vu'gāuc*. Pati seniausioji Ramaškonių kaimo tarmės atstovė, turinti arti šimto metų ir kilusi iš gretimo Dainavos kaimo, dvibalsių *ie*, *uo* nevienbalsina visiškai, pvz.: *pauciēni* „kiaušinienė“, *dzižvas*, *kieml*, *svēciūsna*, *dūonos*, *kuodālis*. Vadinasi, dvibalsių *ie*, *uo* tarimas, be nežymių išimčių, pastebimai priklauso nuo tarmės atstovų amžiaus ir yra fakultatyvus (kartais tas pats atstovas tą patį žodį ištaria skirtingai). Visa tai rodo, kad šis fonetinis reiškinys yra gana nesenas. Dvibalsių *ie*, *uo* virtimo *i*, *u* ar *iē*, *uō* pasitaiko ir kitose pietinėse lietuvių salose, esančiose Baltarusijos TSR teritorijoje: ypač gausiai Zietelos tarmėje⁴, negausiai ir nedėsningai — Lazūnų tarmėje⁵, nekirčiuotoje pozicijoje — gretimo Rodūnios rajono lietuviškuose kaimuose, pvz.: Pelesoje, Kargauduose.

Kiti dvibalsiai nuo 1k nesiskiria, tik paminėtinas tvirtagalio ir nekirčiuoto dvibalsio *au* tarimas: pirmasis jo sandas labai smarkiai asimiliuotas antrojo ir tariamas su ryškiu *o* atspalviu, pvz.: *lāūkas*, *dāūk*, *gaūū*, *āudējā*, *raspt'lau*.

Kalbant apie mišriuosius dvigarsius, pirmiausia reikia sustoti prie dvigarsių *am*, *an*, *em*, *en*, pagal kurių ištarimą dzūkai skirstomi į vakarinius ir rytinius. A. Salys, tur būt, neturėdamas pakankamai medžiagos, savo žemėlapyje⁶ ribą tarp vakarinių ir rytinių dzūkų išvedė pro Trakus, Eišiškes Lydės link, visą dabartinį Varanavo rajoną, taigi ir Ramaškonis, priskirdamas rytiniams dzūkams. Šį netikslumą pastebėjo ir ribą tikslino 1952 m. J. Senkus ir V. Grinaveckis⁷. Iš tikrųjų pagrindinio rytinių dzūkų požymio — puntininkavimo nuo pat Ramaškonių iki Bilių net seniausių tarmės atstovų kalboje nėra. Dvigarsiai *am*, *an*, *em*, *en* visur išlaikomi sveiki, pvz.: *sāmcis*, *pāncis*, *kaūpas*, *raūkos*, *kampālis*, *rankā*, *lantā*, *pāmpē*, *gi'vānc*, *peūktas*, *penki*. Matyt, riba, skyrusi vakarinius dzūkus nuo rytinių, busėjusi tarp Ramaškonių ir Dieveniškių, nes Dieveniškėse, kaip

³ Žr. P. Arumaa, Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend, 41—53, Dorpat, 1930.

⁴ Žr. P. Arumaa, min. veik., ten pat.

⁵ Žr. J. Senkus, Kai kurie Lazūnų tarmės ypatumai. — Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A, 185, Vilnius, 1958.

⁶ Žr. Prie Archivum Philologicum, 4, Kaunas, 1933 pridėta žemėlapi.

⁷ Žr. J. Senkus ir V. Grinaveckis, Kai kurie dialektologijos klausimai mokykloje. — „Tarybinė mokykla“, 9, 16, 1952.

rodo Lietuvių kalbos ir literatūros instituto surinkta dialektologinė medžiaga, *am, an, em, en* jau verčiami *um, un, im, in*.

Kitoks yra senųjų *an, en* likimas, kuriuos lk atliepia *a, e*. Ramaškonių tarmėje, kaip ir visuose Dzūkuose, šiuo atveju yra *u, i*, pvz.: *kū'snis, šū'la, žu'sis, me'gu, tī'sc, kārvi, šī* ~ šeñ, *tī* ~ teñ. Iš senųjų galūninių **án, -*é'n*, išvirtusių *un, in*, priebalsiui *n* išnykus, tarmėje atsirado trumpieji *u, i*, pvz.: *su mergù, su paklotáiti* „paklodėle“, *púodi, tvárti, kadù*.

Tvirtapradžių mišriųjų dvigarsių *il, im, in, ir, ul, um, un, ur* pirmasis sandas ilginamas, pvz.: *Vil'nius, sodi'nc, bú'bu, indú'rc*.

Ramaškonių tarmės balsiai nuo lk maža kuo skiriasi. Tarmės *e*, ypač kirčiuotas, yra labai platus, pvz.: *mātai, ri'telis, pæmpë*. Tarmei būdingas kapsėjimas: *taria kâp, tēp, visâp, kitâp, šēp, tēp, itep*. Balsiai *é, o* retkarčiais, ypač jaunesnių tarmės atstovų, ištariami beveik kaip dvibalsiai *ie, uo*, pvz.: *niēra, tievas, diedi'ne, nemúoku, muotkâ*.

Tarmės žodžio galo vokalizme pasitaiko nedėsningų⁸ ir sunkiai paaiškinamų dalykų. Nekirčiuotame žodžio gale, šalia *é* (kuris kartais būna apytrumpis ar primena *ie*), neretai pasitaiko ir trumpas *e*, pvz.: *móke, ve'pste, dâre*. Vienaskaitos galininko galūnėje, kuri, kaip žinoma, visada būna nekirčiuota, taip pat šalia ilgojo pasitaiko ir trumpas balsis, pvz.: *vištu, kiški*. Kirčiuotame žodžio gale slavų kalbų labiau paveikti jaunesnieji tarmės atstovai trumpuosius balsius ilgina, pvz.: *u.řú, galú, miegmí, darbí*, o balsį *a* šiuo atveju jie taria kaip savotišką trumpą *è*, pvz.: *Dainavè, rankè, narè* „ola“.

Iš kombinacinių balsių dėsnių tarmei būdingiausia sinkopė. Ypač charakteringa sangražos dalelės balsio sinkopė, pvz.: *ažùzdegè < ažusidegè, nuzbódo, paskó-ré, àpsémè* „apsiémė“, *pàsémè* „pasiémė“. Sinkopė pakeitė ir priešdėlių *api-, ati-* formą, pvz.: *abařstè < apbařstè < apibařstè; aduotáu < atduotáu < atiduotáu; adâre* „atidarė“, *atrú'ko* „atitrūko“. Pasitaiko sinkopės ir ne priešdėliuose, pvz.: *priemñ, šulniñ*, bet, iš kitos pusės, jos nėra ten, kur didesnėje lietuvių tarmių dalyje ji jau yra įvykusi, pvz.: *vālinas* „velnias“, *añtaras* „antras“.

Konsonantizmas. Iš Ramaškonių tarmės konsonantizmo ypatybių charakteringiausia dzūkavimas.

Lk afrikatos *č, dž*, kilusios iš *tj, dj*, nuosekliai tariamos *c, dz*, pvz.: *svēco, gaidžai, áuđza, svečū, gaidžū, kuřcas, negirđzū*. Tačiau čia yra dėsninga išimtis: jeigu paradigmoje visi kiti linksniai ar asmenys *c, dz* neturi, tai ir tame linksnyje ar asmenyje, kuris literatūrinėje kalboje turi *č, dž*, vietoj laukiamų *c, dz* yra *č, dž*, pvz.: *kačū, raídū, rankūtu, g'rdáu, šuniáu* (plg. *katč, katčs, kâtei, kati, katč, katčj, kâtės...*; *g'rdau, g'rdei...*). Šis išlyginimas, manoma, įvykęs dėl analogijos⁹.

Lk priebalsiai *t, d* prieš *i, y, i, ie* tariami *c, dz*, o junginiai *tv, dv* tariami *cv, dzv*, pvz.: *kācinas, nakcis, arvažuodzinėjo, kvi'ci'nâ* „kvietiena“, *dziēvas, šaudzi-klè, buteláici* (vn. gal.), *bú'c, cviñkč, dzv'lika*. Tačiau šiuo atveju griežto nuoseklumo nėra. Tenka girdėti ir *didelis, didelo, sodi'nc, apkvaĩtinšu* „pritrenksiu, apsvaiginsiu“, *pardu'dinēc, nekrikti'ta*, ir su labai silpnu dzūkavimu, pvz.: *d(z)l-*

⁸ Tais atvejais, kur tarmės fonetika negryna ir nedėsninga, pavyzdžiai straipsnyje visur pateikiami taip, kaip užrašyti, be jokių vienodiniųų.

⁹ Žr. Lietuvių kalbos tarmės, Lietuvių kalbos rašybos žodynas, 124, Kaunas, 1948.

delis, atvažuod(z)inėc. Kartais tas pats tarmės atstovas skirtingai tą patį žodį ištaria, nors, apskritai, *c, dz* aiškiai vyrauja. Tačiau *t, d* visuomet lieka nepakitę prieš *i*, atsiradusį iš senojo galūninio *-*én* ir naujesniuose skoliniuose, pvz.: *su katì, su kaladì, vòarti, pùodi, ištinkavòta, tikėc*.

Junginiai *št (žd)* prieš *i, y, ð, ie* dėl asimiliacijos yra išvirtę *šč (ždž)*, pvz.: *suwėšč, ru'kščis, viščinà* „vištiena“.

Kita būdinga Ramaškonių tarmės ypatybė yra priebalsių kietinimas. Priebalsis *l* prieš *e, ei, en, é* kietinamas visada. Po sukietėjusio *l e, ei, en* virsta *a, ai, an*, pvz.: *lādas, lāka, pālanus, lāisk, lañda* „lenda“, *sūlanktos* „sulenktos“, *lañgva, lantāla*, o balsis *é* virsta balsiu *e*, pvz.: *ci'leč, lēke, raspleše, ski'lē, paelē*. Tačiau nekirčiuotame žodžio gale, kur *lk* turi *é*, tarmėje po *l* pasakoma ne tik *e*, pvz.: *kāūle, akāles* bet ir *a*, pvz.: *kāūla, sāula, imp'la*. Matyt, jau nuo seno aprašomosios tarmės nekirčiuotame žodžio gale vietoj *lk é* buvo lygiagrečiai vartojama ir *é*, ir *e*, nes junginys *la* gali atsirasti tik iš *le*. Iš senojo žodžio galo *-*eñ* po sukietėjusio *l* atsirado *bt*, pvz.: *kumābt', sāulbt'*, o iš senojo *-*én* išriedėjo *bt*, pvz.: *su kumelbt, su sāulbt*.

Iš kitų dažniau, nors ir nedėsnigai, kietinamų priebalsių paminėtinas *r*; jis kartais kietinamas prieš *e*, pvz.: *rātas* „retas“, *racì, ragì, rañka*, kartais prieš *é*, pvz.: *turėšu, inturėjau* „išlaikiau, iškenčiau“, netgi kartais prieš *i*, pvz.: *parvūnko* „pavogė, atėmė“, *varbisi, grāusc* „griausti“. Retkarčiais sporadiškai pasitaiko *š, ž, m, d* kietinimo, pvz.: *nešūojas, nuvažáu, nežbtno, menešo, pečadeñkste*. Atrodo, priebalsius kietinti daugiau linkę jaunesnieji tarmės atstovai. Skoliniai iš baltarusių kalbos dažniausiai paimiti su sukietinimu, pvz.: *pažbīčic* (balt. пазычачыць), *gaspadiñe* (balt. гаспадыня).

Įdomu, kad tarmės atstovai nevengia tarti lietuvių kalbai nebūdingų priebalsių *f, h, ch*, pvz.: *fābricas, fundameñtas, bu(h)ālteras, hi'mnas, cholèrija, chòras, chlòpcas* „vaikinas“, *nechòj* „tegu“. Tai, be abejo, slavų kalbų įtaka. Vietiniai gyventojai juokiasi, kad prieš keliasdešimt metų sėniai šių priebalsių ištarti nemokėję ir, net baltarusiškai kalbėdami, vietoj xata „pirkia“ sakydavo *kata*.

Tarimei būdingas priebalsio *v* pridėjimas prieš žodžio pradžios *uo (w)*, pvz.: *vúgos, vúsis, vúdas, pavú'sci'k, vuodegà*, ir priebalsio *j* pridėjimas prieš žodžio pradžios *é, i, ie*, pvz.: *jėsc, jėda, jima, nejilgà, jievà*.

Pasitaiko priebalsių, ypač *t, s*, išspraudimo, pvz.: *strāba* „srebia“, *strú'pteta, rañkšcais, āuštrāla* (dainoje), *apí'nastis, dañkstis, pečadeñkste*.

Kirčiavimas. Nuo *lk* skiriasi kai kurių tarmės daiktavardžio priesagų kirčiavimas. Veikėjai pavadinti vietoj *lk -ėja* yra tarmės *-ėja*, pvz.: *āudėja, pjovėja* (tiriamoje vietovėje javus daugiausia piauna moterys). Dirvai pavadinti vietoj *lk -iena* vartojama *-ienà*, pvz.: *rugi'enà, kvi'ci'nà, aviži'nà*. Taip pat ir mėšai pavadinti vietoj *-iena* vartojama *-ienà*, pvz.: *kāuli'enà, viščinà, žu'sienà*.

Nuo *lk* skiriasi būsimąjo laiko ir tariamosios nuosakos veiksmazodžių kirčiavimas. Būsimąjo laiko vienaskaitoje visiems tvirtagalės ir trumpinės šaknies pirminiams veiksmazodžiams apibendrintas galūninis kirčiavimas, pvz.: *aišù, miršù, nešù, aisi, mirsi, prilaksi* (plg. tvirtapradžių *bú'su, adú'si*). Tariamojoje nuosakoje galūninis kirčiavimas apibendrintas net ir tvirtapradžiams pirminiams veiksmazodžiams, pvz.: *burtáu, burtái, bū't; burtuñ, burtù't, bū't*. Tik daugiaskie-

meniai veiksmazodžiai tariamojoje nuosakoje kirčiuojami priesagoje ar šaknyje, pvz.: *nemi·lgtáu, dar·buitai, sod·ntum* (dg. I a.).

Veiksmazodžiai *sédōs, stojōs, radōs* visose formose kirčiuojami galūnėje.

Apžvelgus svarbesnes tarmės fonetines ypatybes, galima padaryti išvadą, kad Ramaškonų tarmės fonetinė sistema kai kuriais atvejais ne visai dėsninga, pvz., nenuoseklus *ie, uo > i', u'*, nenuosekliai *t, d* prieš *i, y, ė, ie > c, dz*, nekirčiuotame žodžio gale *é || e* ir t.t. Kai kurių svyravimų priežastis, tur būt, yra gyventojų dvikalbiškumas. Pagal pagrindines ypatybes — dzūkavimą ir pantininkavimą — Ramaškonų tarmė priklauso vakariniams dzūkams.

Morfologija

Iš morfologijos bus peržvelgtos tik kai kurios svarbesnės kalbos dalys, kurios Ramaškonų tarmėje daugiau skiriasi nuo lk.

Daiktavardis. Daugiskaitos naudininko ir įnagininko linksniai turi daug kur lietuvių tarmėse žinomas dviskaitines galūnes, pvz.: *v'ram, kãūlom, su bitēm, su rañkom*. Tačiau *i* ir priebalsinis kamienas šiuose linksniuose aprašomoje tarmėje turi galūnę *-mu*, pvz.: *akimù, dukterimù, šunimù; su akimù, su dukterimù, su šunimù*.

Vietininkai aprašomoje tarmėje yra du: vidaus esamasis (inesyvas) ir vidaus einamasis (iliatyvas). Pašalio esamasis (adesyvas) ir pašalio einamasis (aliatyvas) šiandien nebevertojami, pvz., vietoj aliatyvinės formos *rudenóp* vartojama iliatyvinė forma *parudenĩn*. Gal būt, tik tokiuose pasakymuose, kaip: *žãmės taĩ nebũvo mumiĩn*, įvardis *mumiĩn* galėtų būti senojo adesyvo liekana, kur postpozicinė dalelė *-p(i)* nukritusi.

Įdomi daugiskaitos inesyvo galūnė, kur po *s* yra ne balsis *e*, bet *a*, pvz.: *rugũsà, ki'mu'sà* „kaimuose“, *Ramaškon'i'sà, mãtwsa, Navasi'dwsa, Pãrabiškẽsa*. Priebalsio *s* prieš *e* aprašomoji tarmė paprastai nekietina, todėl aiškinti šią galūnę kaip fonetinį pasikeitimą¹⁰ vargiai įmanoma.

Iliatyvas vienaskaitoje turi jau sutrumpėjusią postpoziciją *-n*, pvz.: *darbaĩ, mãdzan, Li'dõn, rañkon, ùpẽn, šulniĩn*, o daugiskaitoje — *-na*, pvz.: *krikšči'nosna, svečũosna, Ramaškon'i'sna*.

Aprašomojoje tarmėje, kaip ir kitose lietuvių kalbos tarmėse, pastebimas kamienų mišinimas. Silpnesniųjų kamienų (*i, u*, priebalsinio) kai kurie linksniai galūnes jau turi pasiskolinę iš stipresniųjų kamienų. Sakysim, *i*-kamienų daiktavardžių vn. įnagininkas perėjęs į *jo* kamieną, pvz.: *su akũ, nõsu, usũu, ugũu, š'rdzu; u (ju) kamieno dg. vardininkas perėjęs į a (ja) kamieną, pvz.: li'taĩ, turgai, sunaĩ, pi'taĩ* „pietūs“, *spi'caĩ* „spiečiai“; priebalsinio kamieno vn. kilmininkas perėjęs į *ja* kamieną, pvz.: *vãndeĩno, ãkmeĩno, pi'meĩno, taẽmeĩno*, o priebalsinio kamieno dg. vardininkas — į *a* kamieną, pvz.: *pi'menaĩ, tešmenaĩ, rudenaĩ*. Tačiau ir silpnesnieji vardažodžių kamienai kai kuriuose linksniuose išlaikė senas galūnes. Atspari pasirodė priebalsinio kamieno moteriškoji giminė, kurios vn. kilmininkas tarmėje yra *dukterès, seserès*, o dg. vardininkas — *dũkteres, si'seres*. Seną priebalsinio kamieno dg. vardininko galūnę turi tie *i*-kamieniai daiktavardžiai, kurie,

¹⁰ Žr. A. Laigonaitė, Vietininkai dabartinėje lietuvių kalboje, Filologijos mokslų kandidato disertacija, 15–16, Vilnius, 1955, Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas, rankraščių skyrius.

kaip rodo jų daugiskaitos kilmininko priebalsio kietumas prieš galūnę, seniau iš tikrųjų yra buvę priebalsinio kamieno, pvz.: *dañtes, žū'ses, žūves, pūšes* (plg. istoriniu požiūriu tikruosius *i*-kamienius, kurių dg. vardininkas tarmėje *āvi's, āki's* ir t.t.).

Iš daiktavardžių darybos paminėtina literatūrinei kalbai nebūdinga priesaga *-ystà* (lk *-ỹstė, -ātvė*), pvz.: *seni'stà* „senatvė“, *jāuni'stà* „jaunystė“, *draugi'stà* „draugystė“, taip pat kai kurios labai populiarios tarmės deminutyvinės priesagos, kaip antai: *-aitė*, pvz.: *karvāitė, galkāitė* „kukulis“, *kojāitės, bulbāitė*; *-ulis*, pvz.: *žmogūlis, lietūlis, ponūlis, Bronūlis*; *-ūtis*, pvz.: *langūcis, lapūcis* „lapelis“, *kampūcis, Ĺudvikūcis*.

Į v a r d i s. Vietoj lk asmeninių įvardžių *jis, ji* vartojama *anàs, anà*. Tačiau daugiskaitoje dažniau *mēs, jū's* (naudininkas *mūmim, jūmim*, o įnagininkas — *mumiñ, jumiñ*). Vietoj lk parodomųjų įvardžių *šitas, šita, šitoks* vartojama *itas, itoj, itokis*.

Tarmėje plačiai vartojami kaitomi savybiniai įvardžiai, pvz.: *dzievūlau mānas mielas! manà buicis swārė* „pribaigė“ *man!*; *mānas tā mažā parvažtāja, jū'sis tā dažnā*. Lygiagrečiai vartojami ir nekaitomi savybiniai įvardžiai, paprastai sutrumpinti, pvz.: *mā mōtinu pasañdė ažu meigu tarnāuc; jō tėvas iř mā motkā tai būvo radn!* „giminės“; *sā nam! žėnijsaus*.

Parodomųjų įvardžių moteriškoji giminė turi šiaip jau tarmei nebūdingą¹¹ įvardžiuotinę formą, pvz.: *itōj namiē dārbu tūri, tōj vāikščōja Balatnōn*.

Veiksmažodis. Esamojo laiko veiksmažodžiai turi kai kurių atematinių (priebalsinių) veiksmažodžių liekanų, tačiau šių veiksmažodžių asmenų galūnės jau skolintos iš balsinių veiksmažodžių, pvz.: *mi'gmū, miegmū, miėgma; paliėkma*. Kadangi tarmėje labai populiarus esamojo laiko forma su kamiengalio priebalsiu *n*, pvz.: *bū'na, pjāuna, gri'bāuna, vāikščāuna* (iš *vāikščāuc*), *lāndzāuna* (iš *lāndzāuc*), tai šis kamiengalio priebalsis greičiausiai bus įsibrovęs į aukščiau minėtas kontaminuotas priebalsinių veiksmažodžių formas ir daugumos, ypač jaunesniųjų tarmės atstovų kalboje, jau išstūmęs perėjusį į priesagą *-m*, pvz.: *li'kna, pali'knū, mi'gna, mi'gnū, mi'gnū*. Iš kitos pusės, seno ir daugelyje tarmių išlaikyto atematinio veiksmažodžio *būti* esamasis laikas aprašomoje tarmėje naujas ir dažniausiai nekaitomas, pvz.: *ōt, kokā tū žmonā i'rā*.

Būtajame kartiniame laike veiksmažodžiai *kīšė, knīsė, šūvė* yra *ė* kamieno.

Būtais dažninis laikas beveik nevartojamas.

Būsiamasis laikas nuo lk skiriasi tik kirčiavimu (žr. „Fonetika, kirčiavimas“).

Tariamasis nuosakos asmenų galūnės tokios pat, kaip ir daugelio dzūkų, pvz.: *bu'tāu, bu'tāi, bū't, bu'tuñ, bu'tū't, bū't*. Vn. ir dg. III asmens forma paprastai vartojama trumpa, pvz.: *kād sužinōt, tā iř ataīt*.

Liepiamoji nuosaka tėra tik vienos rūšies — tik su formantu *-k*, pvz.: *nebėdzi'k* „nedejuok“, *jiñkim*.

Leidžiamoji nuosaka sudaroma su baltarusiškos kilmės žodeliu *nechōj*, pvz.: *nechōj gaišta, nechōj dūoda, nechōj stāto, nechōj atsigefta*.

Kitos veiksmažodžio laikų morfologinės ypatybės susijusios su aiškiais fonetiniais galūnių pasikeitimais, ypač su trumpųjų balsių nukritimu. Visų laikų

¹¹ Tarmės būdvardžių įvardžiuotinė forma sutikta tik vietovardyje *Ilgōja*, nors kiti panašaus tipo vietovardžiai visi yra neįvardžiuotiniai, pvz.: *Jilgūla* ~ *Ilgūlė, Platūla* ~ *Platūlė, Saurūkai, D(x)ūdžūlis kálnas*.

daugiskaitos I ir II asmenyse *e* dažniausiai numetamas, pvz.: *pjáunam, išėdēm, galejot*, nors kartais, ypač senesni, ši *e* dar išlaiko, pvz.: *dudėname* „šnekame“, *būwome, nemókate*. Būtojo kartinio laiko III asmenyje, šalia pilnų galūnių, dažniau vartojamos nepilnos, pvz.: *nemokėj < nemokėjo, nuvėj, paskavój, dáu < dāv < dāvė, nuvažáu*. Atskirais atvejais žodžio galo balsis būna nukritęs ir *i*-kamienių veiksmožodžių esamojo laiko III asmenyje, pvz.: *stóu < stóvi, sėdž*. Bendratis galūnė visada tik trumpa, pvz.: *pjáuc, rásč, ažujudinč*.

Kalbant apie tarmės veiksmožodžio darybą, pirmiausia reikia sustoti prie tarmei labai charakteringų intensyviųjų iteratyviųjų (įstangos dažninių) veiksmožodžių. Jie paprastai sudaromi iš įvykio veiksmo veiksmožodžių, dažniausiai priešdėlėtų¹², pridėdant priesagas *-dinėti* arba *-dyti*, pvz.: *pradėjom mēdu pārdėdinēc; anà pas Vaitšiu ataido*. Šie intensyviniai iteratyviniai veiksmožodžiai aprašomoje tarmėje paprastai reiškia veiksmo pasikartojimą, bet tam tikrais atvejais gali jo ir nereikšti. Apibendrinto esamojo laiko veiksmožodžiai, reiškiantieji pastovią veikėjo ypatybę, iteratyviškumo reikšmę turi, pvz.: *anà ažusimdo* „užsiminėja“ *zababónais visóķais; jú's Zošà atimdo* „atiminėja“ *pienu* (kaltina ragavimu); *iř ti'nái turgai susiriņgd* „susirenka“; *veřpste, kū ākmeni pakeldzinėja* „kilnoja“. Tačiau, žymėdami konkretų šiuo momentu vykstantį veiksmą, šio tipo veiksmožodžiai iteratyviškumo reikšmės paprastai neturi, pvz.: *jāū priedzinėja* „temsta“; *kařū kól nerazgindzinėja* „nevaiko“ — *nūgi mūšasi; li'tūs susiriņgd* „renkasi“, *jāū ataido* „ateina“ *gālas*; iteratyviškumo reikšmės taip pat neturi, kai nusako tam tikrą pastovią būklę, pvz.: *āš jām dēdē priseidāū* „įseinu“. Tie intensyviniai iteratyviniai veiksmožodžiai, kurie reiškia veiksmo pasikartojimą, turėdami būtojo kartinio laiko formą, tarmėje sėkmingai atstoja būtajį dažninį laiką, pvz.: *balatniķkis kúnigas atvažiuodinėjo* „atvažiuodavo“ *svecuosna; vūogas pardudziniėjāū ir prabudziniėjāū* „parduodavau ir prabūdavau“. Tikras būtasis dažninis laikas girdėtas tik vieną kartą sakinyje *ti.nái velinai pristodinėja, ti.nái žmónes bijódavo vakaraīs ač*. Matyt, būtasis dažninis laikas pasitaiko tik tokiuose veiksmožodžiuose, kurie, kaip ir veiksmožodis *bijoti*, yra eigos veiksmo ir iš kurių intensyviniai iteratyviniai veiksmožodžiai nemėgstami daryti.

Iš kitų veiksmožodžio darybos ypatybių žvilgsnį patraukia veiksmožodžių priešdėliai. Kai kurie tarmės veiksmožodžio priešdėliai, o taip pat jų vartosena nuo lk smarkiai skiriasi.

ažu- (*až*). Šis priešdėlis atitinka lk *už-*, pvz.: *nūneša iř ažurakina; kuřgi ažudařbuisi? kāmimas ažūzdegė*. Kartais jis gali reikšti veiksmo pradžią, pvz.: *āš káp ažūverkāū* „pravirkau“; *āš ažusirgāū* „susirgau“; o taip pat kartais gali reikšti veiksmo pabaigą, pvz.: *ažušāūs* „nušaus“ *kadū jūs; kād suveit āšaros, vīsu svi'tu ažuplāūt* „nuplautų“. Prieš balsius ar balsinguosius priebalsius vartojamas ne priešdėlis *ažu-*, bet *až-*, pvz.: *ažėdė, ažliņdo*.

da-. Šio tarmės priešdėlio reikšmę nusakyti sunku; dažniausiai tai slavų kalbų įtakos rezultatas, pvz.: *jėglo dādēda* „prideda“; *duktē nedapāise* „neprižiūrėjo“; *daródi'kit* „prirodykit“, *kuř drūskos piřkč*; *šėp tēp dabū'su* „išbūsiu“; *dūonos ku'snāēlo dabū'c* „gauti“ *trūdna; kadū āš dasklāustāū* „nuvykčiau“; *kū āš ne tēp pasakāū, tai āni's dasmāno* „nuvokia“.

¹² Tarmėje buvo užrašyti tik du nepriesdėlėtų šio tipo veiksmožodžių pavyzdžiai: *žū'ses aīdo* „eina“ *pirmī'n; kās per žmōgus razdinėjas* „pasirodo ir išnyksta“.

pa-. Šis priešdėlis dažniausiai žymi veiksmo galą, panašiai kaip lk *su-*, *nu-*, pvz.: *parbūnko* „pavogė“ *tās baronkās, paēdē* „suėdė“; *ratūs palāužē* „sulaužė“; *pāmīrē* „numīrė“ *tūoj kruvāuku kvarabū* „kruvināja liga“; *sparnūs pakapōja* „nukapōja“; *pūdū pāmušē* „sudaužė“; *vaikūs paduklējāu* „užaugināu“ *tīnāi*.

raz-. Šis priešdėlis atėjęs iš slavų, ir jo vartoseną tarmėje tokia pat, kaip slavų kalbose (dažniausiai atitiktų lietuvių kalbos priešdėlį iš-), pvz.: *razāušo* „išaušo“ (plg. rusų *рассветло*); *kūpetu rāika razlāisc* „išleisti, išskleisti“, *kād izdžūtī*; *kāušīnūs raspīlāu* „išpyliau“ *kāp būlbas*; *pazbafs kadū i razāis* „išsiskirs“; *mēs i razbēgom* „išbėgojom“; *dabař razlīta* „išlyta, išmirkusi“ *balā*. Kartais tai tiesiog vertiniai, pvz.: *pastovējāu, paklāušdū* — *nīeko nerazrīnkātū* „nesusigaudžiau“ (plg. rusų *не разобрался*); *anā vīsa rasakinējo* „pasakojo“ (plg. rusų *рассказывала*).

Peržvelgus svarbesniasias tarmės morfologines ypatybes, galima pasakyti, kad slavų kalbų įtaka daugiau jaučiama tarmės kalbos dalių daryboje, o kaitība tai įtakai gana atspari.

Sintaksė

Galima paminėti keletą įdomesnių tarmės linksnių vartojimo atvejų.

Tarmėje plačiai vartojamas vardininkas su bendratimi, pvz.: *rāika aīc pamēdn* „pamiškėn“ *ruģai pjāuc*; *aīc tvārtas aģuraktīnē*; *rāika dū mētai padařbuīc*; *dār rāika dū lakštāi* „laiskai“ *nušūsc*.

Su kai kuriais prielinksniais vartojamas naudininkas, pvz.: *sēdz prik pācī*; *nē prik tēvi būnam, alē prik patēvi*; *aģusēmē ik dūgni*; *pa vīnāi gānē* Įdomu, kad šiose prielinksninėse konstrukcijose tarmės vyriškosios giminės daiktavardžiai dažniausiai turi neįprastą galūnę *-i*, atitinkančią senąją priebalsinio kamieno naudininko galūnę.

Kokybės įnagininkas visada reiškiamas su prielinksniu *su*, pvz.: *ģuvāitē su nedzidūkēm akimū*, o priemonės įnagininkas — dažniausiai be prielinksnio, pvz.: *ōt, kōkātīs rātais vaģūoja*.

Ramaškonyse, kaip ir visuose vakariniuose dzūkuose, maišoma inesyvo (esamojo vidaus vietininko) ir iliatyvo (einamojo vidaus vietininko) vartoseną: iliatyvas kartais pavartojamas ten, kur reikėtų vartoti inesyvą, pvz.: *anās kamarōn* „kamaroj“ *aģu katūko* „dėžės“ *aģlīndo*; *rankōvēsna* „rankovėse“ *rāznešē*; arba atvirkščiai — inesyvas pavartojamas ten, kur reikėtų vartoti iliatyvą, pvz.: *atlaidūsā* „į atlaidus“ *vāikšcāuna*. Tačiau šis maišymas ramaškoniškiams nelabai charakteringas. Tikriausiai, juos veikia artima kaimynystė rytinių dzūkų, kurie inesyvo ir iliatyvo vartosenos niekada nemaišo.

Ramaškonijų tarmė yra išlaikiusi senų prielinksnių, kurių ir vartoseną atskirais atvejais yra gana įdomi.

aģū (aģ). Vartojamas vietoj lk *uģ*, pvz.: *aģu kū pirksī? pasamēdē aģu mēģu*; *aģ vīeno nuvāģ* — *nedabūvo* „nepagyveno“, *aģ kīto negaleģ būc*.

īn. Tai labai populiarus tarmės prielinksnis, vartojamas dažniausiai vietoj lk *ant*, pvz.: *vīstā in kāušīnū sēdz*; *mā ārklas in lāģko ğūli*; *lāisk in lāģko, in vālos, tāi būs ğerāi*. Tarmės konstrukcija *in su kilmininku* vartojama ir tais atvejais, kur lk būtų vartojamas linksnis be prielinksnio, dažniausiai įnagininkas, pvz.: *vēřpa in karavāto* „karavatu, rateliu“; *pāvertē in ğudū* „ģudais“; *aģū tavī vīrēsne in devīnū mētū* „devyniais metais“; *in būlbu* „bulvėms“ *tris šimtūs ādavēm*.

Kartais *in* pavartojamas ir dar kitokiomis reikšmėmis, pvz.: *in* „dėl“ *drūskos kokšs būvo vařgas; svi'tas palismõnu atvede in* „pas“ *manì; in „i“ manì páiso.*

iñgi (plg. tarmių *in*, senųjų raštų *ing, ingi*). Vartojamas vietoj *ik*, pvz.: *iñgi dēdi padabnà* „panaši“; *plāčkēs stóros, plāčos, iñgi silkēs panāšos; iñgi dárbu*, *iñgi vīsa anà nuzdāvus*. Kartais *ingi* pavartojamas ir prielinksnio *pas* reikšme, pvz.: *našlī's iñgi nāslb' váikšēavo*. Priešdėlis *ingi* tarmėje, tur būt, buvo išlaikytas dėl to, kad nesutaptų su prielinksniu *in*, reiškiančiu *ant*.

nuōg (*nū'g*), *nūg* (plg. senųjų raštų *nuogi, nuog, nug*). Vartojamas vietoj *lko*, pvz.: *čà toldāū nuog mūs lietūviškai kalbančo žmogāūs nērà; mōžē mán nug dū'k'ku dūchu* „kvapą“ *vāro; nuk tėvo likāū māžas; anās paskavój nuk jōs.*

priēg (*prī'g*), *prīg* (plg. senųjų raštų *priegi, prieg, prig*). Vartojamas vietoj *lki*, pvz.: *priek sāū neturū; pri'k tėvi āre jāučais; dār kàp prik sveikātai, tai gēraī.*

Paminėtini kai kurie charakteringesni šalutinių sakinių jungiamieji žodžiai. Pažyminio šalutiniai sakiniai prijungiami daug kur lietuvių tarmėse nebevertojamu santykiniu įvardžiu *kuris*, pvz.: *bēržas, kuris paskēlbt's viršuñ, vī'riškas, ō kuris žemī'n — mōteriškas: kāsos paslāidi*. Tačiau trumpuose pažyminio šalutiniuose sakiniuose, ypač tokiuose, kurie apibrėžia daikto paskirtį, dažniausiai vartojamas santykinio įvardžio *kas* galininkas, pvz.: *žebà, kū' šoka* „varlė, kuri šokinėja“; *šākēs, ku' pū'dus kà'la; vēci'klē, kū' vēto grū'dus; kū' duris ažuspirdinēja, itai zāperka* „velkė“. Santykinio įvardžio *kas* galininkas kartais vartojamas ir šalutiniams veiksnio bei papildinio sakiniams jungti, pvz.: *itai neprāvda, kū' dzī'vas irà; pasāke, kū' nepārneš; skaite, kū' pinigū' dāūk*. Šalutiniams laiko aplinkybės sakiniams jungti dažnai vartojamas jungtukas *kàp* „kaip“, pvz.: *kàp cik saulāla paskavójo, tai ir šaltāū jāū*. Be to, *kàp* „kaip“ vartojamas ir šalutiniams priežasties aplinkybės sakiniams jungti, pvz.: *kàp mūs sāusi itiē pieskaī, tai žolē neāuga*.

Tarmėje labai plačiai vartojama neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvių ir įvardžių bevardė giminė, pvz.: *ažupjāuta ravālis ir diržēlū pririšta; karbijos „pintinės“ iš šāudū' nupt'nta; būvo namāi kiřvais stat'ta; vīsa nuvēj liepsnū; vīsa raīka pīrkē; āš nežināū, kās itai būs iš tō šalt'co*.

Ramaškonių tarmės sintaksėje smarkiai jaučiama ir slavų kalbų įtaka.

Visų pirma, ši įtaka pastebima šalutinių sakinių jungiamuosiuose žodžiuose. Nuolaidos aplinkybės šalutiniams sakiniams jungti dažnai vartojamas slaviškas jungtukas *kōc* (*kōt*), pvz.: *kōc nemōki'ta, alē tū manì dār neapšukūosi* „neapgausi“. Sąlygos aplinkybės šalutiniuose sakiniuose, šalia *kad*, vartojamas ir slaviškas jungtukas *ježēli*, pvz.: *kām pristōc, ježēli tū nedū'moji mēřgu jūmč?* Klausiamajam sakiniui sudaryti, šalia *gál, māž* vartojamas ir slaviškas žodelis *mōj*, pvz.: *mōj mā teli'čāiti vāro?*

Tikslo aplinkybės šalutiniuose sakiniuose jaunesni dažniau vartoja nebe tariamąją nuosaką, bet bendratį kaip slavų kalbose, pvz.: *dū'bi' kāsa, kāt instū'mč, nutāpi'č* „nuskandint“.

Vietoj *aš turiu, tu turi...* dažniau vartojamos slaviškos konstrukcijos *pas mane yra, pas tave yra...*, pvz.: *pas mañ karvāla būvo „aš turėjau karvelę“, tai in dzienōs trīs viedrūs piēno dāu; Zošà, a nērà pas tavi kvaktūkēs vištōs* (atėjęs pasiskolinti, klausia).

Tarmės linksnių vartoseną slavų kalbos paveikusios ne taip žymiai.

Leksika

Ramaškonių tarmės leksikoje yra įdomių senų lietuviškų žodžių, bet taip pat yra ir daug slavizmų, — žymiai daugiau, negu Lietuvos TSR gyvenančių lietuvių tarmėse, pvz.: *jaunėsnis chlōpcas nàto ūtarli'vas* „jaunesnis vaikinai labai šnekus“, *bóba vi'nà búvo tokà klapatli'và, krikli'và* „perdėtai rūpestinga, rėksninga“; *vesēlas čēsas, alē ne žēdnám* „linksmas laikas, bet ne kiekvienam“. Šis slavizmų gausumas visiškai suprantamas; betarpiškas ir nuolatinis slavų (baltarusių, lenkų) kalbų poveikis pirmiausia savo pėdsakus palieka tarmės žodyninėje sudėtyje. Net ir dabar galima stebėti, kaip žodis *kvajà* tarmėje išstumia žodį *pušis*, žodis *kmorà* — žodį *debesi's*, žodis *padābnas* — žodį *panašus* ir t.t. Iš šių suminėtų porų slavišką žodį dažniausiai renkasi jaunesni tarmės atstovai.

Seni lietuviški žodžiai, kurie skiriasi nuo lk, dažnai yra susiję su valgių, padargų pavadinimais ir pan. Pavyzdžiui, košė iš bulvių čia vadinasi *gru'dzilis*, saldus gėrimas iš ruginių miltų — *saldžinis*, o tas pats saldinis, tik jau suraugintas — *rugini's*; kartys, surištos virve ir skirtos kam nors kelti į viršų, vadinasi *kābinės* ir t.t. Ir šiaip įprasti lietuvių kalbos žodžiai tarmėje dažnai turi kitą negu lk reikšmę. Pavyzdžiui, į klausimą, kur gyvena vilkas, atsako — *medī* (*mādzas* — miškas), o į klausimą, kur gyvena voverė, atsako — *mādzagoj* (*mādzaga* — medis; plg. *cik vi'nà mādzaga āuga in lāūko*).

Iš charakteringų tarmės daiktavardžių galima paminėti šiuos: *draugē* — šeimyna, pvz.: *sunkū prabū'c, kàp dīdela draugē; kiēmas* — kaimas, pvz.: *mū's kiēmas māžas; klūpscis* — kelis, pvz.: *kālinės pali klūpscī apru'dziji* „parudavusios“; *krósnis* — akmenų krūva, pvz.: *terpūkelej krósnis; kvaktūkē* — perekšlė, pvz.: *kvaktūkē kvāksi; lākštas* — laiškas, lapas, pvz.: *nī'ko nerāšo: anī vī'no lākšto negavāū; lopinūkas* — skarelė, pvz.: *raīka lopinukū apsirišē; rezgē* — pintinė, *pēdzios* — klojimo vidaus stulpai; *pradzinī'kas* — skerdžius, pvz.: *kàp āš gañāū, sēnas tokis búvo pradzinī'kas; skarà* — skalbinys (plg. sudurtinį lk žodį *skar-malas* — skarōs „skalbinio“ kraštas, nuoplaiša), pvz.: *skarās išveļejau; terpūpēdzis* — šalinės tarpas nuo vienos „pėdžios“ iki kitos.

Netgi abstrakčioms sąvokoms reikšti tarmė turi gražių lietuviškų žodžių: *beduōnē* — duonos trūkumas, pvz.: *nebūvo ar'āū* „blogiau“, *kàp beduōni' kī'sc*; *buicis* — gyvenimas, pvz.: *ītai buicis žmogāūs jāuno; dalā* — sėkmė, pvz.: *vis ītai žmogāūs nedalā; krapštulī's* — smulkus darbas, pvz.: *dzi'nà dzi'nōn irà kokis krapštulī's*.

Pasitaiko ir vienas kitas įdomesnis būdvardis: *grī'nas* — nuogas, plikas, pvz.: *ažu grī'no ažañco insīdeda ir nešūojas tū' uōdzinu* „gyvatė“, *mī'nkštas* — smulkus, pvz.: *druskà bū'na rupī ir mīnkštà; savadařbis* — paties darytas, naminis, pvz.: *à pas jūs savadařbi' milų āūdza? širdzi'tas* — piktas, pvz.: *alē gī ir širdzi'tas: āni āžujudinē nemōžna; žīlas* — pilkas, pvz.: *alē kokl' žīli debesei' āina — gal li'tāūs būs*.

Tarminiai veiksmazodžiai ir iš jų išvesti žodžiai gana gausūs: *apsisēkē* — apsirėngti, pvz.: *ir pavālgī'c, ir apsisēkē, ir apšāūc raīka; āžuveikē* — uždirbti, pvz.: *kū' āžuveikā berñūkai, mūmim ganā; briñkē* — ilgai miegoti, pvz.: *kū' tū brīnksci tēp ilgaī? dairī'tis* — prižiūrėti, pvz.: *dabař nerà kām manī dairī'tis; dukterēs neaduotāu toli: kadū abdairī'si* „pamatysi, aplankysi“, *tolī adāvūs? māžu prisēis*

apzdairīc „pasimatyti, susitikti“ *su manū dūkteri? dudænc* — šnekėti, pvz.: *iř pa pòlsku, iř pa lietūviškai dudæna; gūriñc* — mušti, daužyti, pvz.: *sugūrināu alkūni*; *insidariñc* — išsitepti, išsidažyti, pvz.: *òt sutrà bóba: anà jáũ labai insidātus*; *kārc* — kabinti, pvz.: *spirgūci* „lašinių gabalą“ *in ugniēs pakóre ir kēpē; lūpē* — draskyti, pvz.: *vānagas in vīštos sēdōs, vīstuv lūpē, tai iř sugóvē ituv vānagu šuvā; āvižas vīštos išlupe; pagiñc* — pabaigti, pvz.: *kožnāi vīnāi pāūkštei, káp cik vaikai išæjo „išsiperējo“*, *ir giesmēs pazgiñejo; páisiñc* — žiūrėti, pvz.: *tój sēnē páiso, kūr tū jimsi; parviñkē* — atimti, pavogti, pvz.: *vīsa parviñko; priviñsē* — prikriti, pvz.: *priviñto obuolū pakirmijūsu*; *skraidīc* — bėgioti, pvz.: *kadū gi jái suskraidīc iř su kārvm, iř su avimū; žibīc* — šviesti, pvz.: *sænas jáũ, negirdžū niñko, iř āki's nežibina*.

Paminėtina ir keletas įdomesnių tarmės prieveiksmių bei prieveiksminių žodelių, pvz.: *bemāž* — beveik, *dāugēs(t)* — daugiau, *nedāūgi* — truputį, *nekadū* — kadaise, *nurñai* — dabar, *pirmulāūša* — pirmiausia.

Pasitaiko ir įdomios frazeologijos, pvz.: *òt, tai kiñmo šliota* „moteris, kuri be reikalo bėgioja po kaimą ir nešioja paskalas“; *káp iškastas Bronulīs* „labai panašus į Bronulį, — kaip iš akies trauktas“; *ne galvōj dainūoc, káp vargālis paspīrē* „vargas prispaudė“.

Apskritai, tarmės pagrindinis žodyninis fondas su lk pagrindiniu žodyniniu fondu beveik sutampa. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, Ramaškonių tarmybės dažniausiai yra žodžiai, žinomi ir literatūrinėje kalboje, tik turintieji daugiau ar mažiau nutolusią reikšmę.

Peržvelgus svarbesniašias Ramaškonių tarmės ypatybes, galima daryti išvadą, kad ši tarmė yra vakarinių dzūkų tęsinys, nes visos būdingosios jos ypatybės didžiąja dalimi aiškiai sutampa su Lietuvos TSR teritorijoje gyvenančių vakarinių dzūkų tarmės ypatybėmis. Ši tarmė neturi tiek archaiškų dalykų, kiek jų turi labiausiai nuo Lietuvos TSR nutolusios Lazūnų¹³ ir Zietelos¹⁴ salos.

ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАМАШКОНИССКОГО ГОВОРА

И. Л. ШУКИС

Резюме

Рамашконисский говор, входящий в состав дзукских говоров, является литовским „островом“, который находится в Белорусской ССР в восточной части Вороновского района. Представителей говора, хорошо владеющих литовским языком, можно встретить больше чем в десяти деревнях. В данный момент повседневно употребляемым языком в этих деревнях, чаще всего, уже является не литовский, а белорусский язык. В местностях бывших поместий и в более крупных селах доминирует польский язык.

¹³ Plg. J. Senkus, Kai kurie Lazūnų tarmės ypatumai. — Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A, 1, 185, Vilnius, 1958.

¹⁴ Plg. P. Arumaa, Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend, 41—53 ir 68—75, Dorpat, 1930.

В данной статье рассматриваются самые характерные фонетические, морфологические, синтаксические и лексические особенности этого говора.

Рамашконисский говор по произношению дифтонгических сочетаний **am**, **an**, **em**, **en** относится к западным дзукам, которые указанных дифтонгических сочетаний не изменяют, например, ráncis, kaĩpas, rémpre, penki. Однако, как все дзуки, **a**, **e** > **u**, **i**, например, meĩgu' < meĩga, tí'sc̄ > tēsti.

Внимание привлекает также монофтонгизация дифтонгов **ie**, **uo**, например, mĩ'gas, klú'nas, pi'mũ'. Надо полагать, что это явление весьма новое. Самые старые представители говора ещё произносят klú'onas, pi'mũ^o и даже klú'onas, piemuõ.

В безударном конце слова параллельно употребляются **é** и **e**, например, lùpé, móke, kãũle < kĩaũlé, sáula < sáule.

В области консонантизма представители данного говора, как и все остальные дзуки, однако с некоторой непоследовательностью - имеют аффрикаты на месте **d**, **t**, **dv**, **tv** (перед **i**, **ĩ**, **y**, **ie**) > **dz**, **c**, **dzv**, **cv**, например, pakcis, dziēvas, dzví'lika; и далее — переход **č**, **dž** > **c**, **dz**, например, svãc̄o, áudza.

В области морфологии для имён существительных характерен переход некоторых падежей слабых основ (на **i**, **u** и на согласные) в сильные основы (на **a**, **o**), например, su akũ, akmenaĩ, akmeĩo. Однако, в данном говоре встречаются некоторые старые падежи слабых основ, например, им. пад. мн. числа sãseres, род. пад. ед. числа seserès, дат. и твор. падежи мн. числа akimũ, seserimũ.

Из уменьшительных суффиксов чаще всего употребляются -áitē, -ùtis, -ùlis, например, karváitē, kampùcis, žmogùlis.

Для описываемого говора очень характерны интенсивные итеративные глаголы с суффиксами -dinēti, -dýti, которые образуются обычно от приставочных глаголов совершенного вида и могут обозначать как повторяющееся действие, так и неповторяющееся, например, vúogas parduodzinējãu iĩ prabu'dzinējãu; niēkur neišeidãu aš; li'tùs susiriĩgdo. Форма однократного прошедшего времени этих глаголов часто заменяет форму глагола прошедшего многократного времени, например, kũnigas atvažuodinējo „atvažiudavo“ svec̄uosna.

Встречаются остатки атематических глаголов, окончания которых заимствованы у тематических глаголов, например, miegmĩ || mi'gni, paliēkma || pali'kna.

Из глагольных приставок, которые отличаются от литературного яз., следует упомянуть ažu- (až-), напр.: ažujudinē „užjudinti“, ažliĩdo „užlindo“, а также приставки славянского происхождения da-, напр.: dàdeda „prideda“, raz-, напр.: razãũšo „išaušo“. Приставка pa- в данном говоре чаще всего обозначает конец действия, напр. ratùs paláuzē „sulaužē“.

Некоторые предлоги до настоящего времени в описываемом говоре остались такими же, как в письменных памятниках XVI—XVII веков, напр.: priēg || priģ (priek sãũ netuĩrũ); nuõg || nuğ (nuk tévo likãũ mãžas); iĩgi (iĩgi dēdi padabnã).

В области синтаксиса данный говор, как и все западные дзуки, отличается непоследовательностью в употреблении инессива и иллитива, напр.: rankóvėsna „rankovėse“ rāznešė; atlaidursà „i atlaidus“ váikščauna. В предложениях часто встречается средний род некоторых причастий и местоимений, напр.: tvõros stračkaĩs tvãrta; vĩa nuvãj; liepsnũ. Предлоги priẽg || prig, ik употребляются с дательным падежом, напр.: sėdž prik rãči; ažusėmė ik dũgni.

В области словаря, кроме многочисленных славизмов, которые появились из— за повседневного и непосредственного влияния славянских языков, встречаются также некоторые интересные диалектизмы, напр.: kiẽmas „kaimas“, drãugė „šeimyna“ mãdzas „miškas“, mãdžaga „medis“, lopinũkas „skarelė“, páisiċ „žiūrėti“, dudænc „kalbėti“ и т. д.

Рамашконисский говор — это остаток окраинных говоров западных дзуков, и все характерные особенности данного говора в подавляющем большинстве совпадают с особенностями западных дзуков, живущих в Литовской ССР.
